

УДК: 338.432.(477)

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

В. Ф. Іванюта,
доцент, ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка

У статті обґрунтована методологія досліджень, особливостей розвитку аграрного виробництва.

In the article conditioned is methodology research and specialties of international integration process in the agricultural sector of national economic.

ПРОБЛЕМА

Сучасний етап розвитку національної економіки, складовою якою є сільськогосподарська галузь, характеризується динамічністю міжнародних інтеграційних процесів, що зумовлює необхідність їх дослідження, пошук оптимальних шляхів адаптації виробництва до вимог ЄС та оцінки очікуваних наслідків від реалізації передбачуваних дій.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Досвід і проблеми формування єдиної аграрної політики вивчаються вітчизняними вченими. В дослідженнях В. Власова, О. Могильного, З. Залого та ін. йдеться про зміну пріоритетів в аграрній політиці України, стабілізацію та підтримку товаровиробників, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Незважаючи на актуальність проблеми, наукова думка має незначні оригінальні методологічні підходи щодо умов та шляхів розвитку економічної інтеграції. В основному переважають погляди стосовно загальних тенденцій посилення світогосподарських зв'язків з боку окремих країн та їх груп, які об'єднуються, стають своєрідними міжнародними інтеграційними центрами.

У відповідності вимог реалізації Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [1, с. 109—119] та Маастрихтського договору, визначено, що сільськогосподарська галузь є предметом підвищеної уваги. Це зумовлює необхідність поглиблення наукових досліджень і виявлення шляхів пізнання процесів євроінтеграції в аспекті аграрного сектору.

Метою дослідження є обґрунтування методологічних підходів щодо міжнародних інтеграційних процесів в аграрному секторі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Принципи єдиної європейської сільськогосподарської політики були закладені на конференції в м. Стреза (Італія) у 1958 р. Вони зводилися до домінування інтересів Співтовариства, фінансової підтримки імпорту і експорту та

спільного зовнішнього тарифу. Методологічні підходи щодо реалізації програми в цій галузі були розроблені у 1962 р. Мета програми була направлена на об'єднання аграрних ринків країн — членів інтеграційного процесу, створення єдиного аграрного ринку торгівлі сільськогосподарською продукцією між країнами — членами Співтовариства; визначення мінімального рівня цін для найважливіших сільськогосподарських товарів; застосування системи компенсаційних зборів при імпорті, які захищає виробників ЄС від конкуренції з боку експортерів з інших країн, що виробляють свою продукцію та постачають її на ринки країн — членів Співтовариства за нижчими цінами; при вивезенні сільськогосподарської продукції в інші країни експортери отримують субсидії, що дозволяє їм продавати цю продукцію на зовнішніх ринках за світовими цінами, які, нижчі за внутрішні ціни ЄС; для фінансування аграрного сектору створено спільний сільськогосподарський фонд, куди надходять імпортні збори та платежі країн — членів Співтовариства [2].

Напрями нової аграрної політики були затверджені в серпні 2003 р. Вони були спрямовані на одноразові виплати фермерам відносно до обсягів виробленої продукції на основі дотримання екологічних норм, стандартів безпеки продовольства, умов утримання тварин; активну політику щодо сільської місцевості; скорочення прямих витрат великим фермам на користь фінансування нової політики розвитку сільської місцевості тощо. Природно, що зі вступом України в ЄС необхідні додаткові витрати з бюджету. За прогнозами аналітиків, сума, яка повинна направлятися на структурну перебудову аграрного сектору країн Східної та Центральної Європи, становитиме майже 12 млрд євро щорічно [3, с. 197].

Україна отримає доступ до європейського ринку з єдиними нормами, стандартами щодо маркування, упаковки, екологічної безпеки сільськогосподарської продукції, з іншого боку, Україна за умов високих стандартів щодо якості продовольчої продукції може скоротити сегмент зовнішнього ринку. Перевагою західноєвропейської сільськогосподарської галузі перед вітчизняною є високий рівень конкурен-

тоспроможності продукції, підтримка товаровиробників з боку держави, висока якість продукції, нижчі ціни, різноманітний асортимент виробництва і реалізації продукції, поліпшення структури експорту й імпорту сільськогосподарської продукції кожної країни ЄС. Враховуючи природний потенціал України в майбутньому, вона може претендувати на завоювання аграрного ринку в ЄС.

Методологічні підходи щодо досліджень міжнародних інтеграційних процесів, на наш погляд, полягають у вивченні економічних процесів із врахуванням циклічності, особливо в тому випадку, коли вона розглядається як складова більш глобальної проблеми — проблеми економічного зростання. Польський вчений В. Кваснецьки [4, с. 44] дослідив і запропонував фази змін і рівноваги у різних структурах світової цивілізації (табл. 1).

Як і всі системи, агроекосистема схильна до коливань, хвиль, циклів, погасити які значно важче, ніж збудувати, але ефективно втручання держави у цей процес дозволяє розробити низку штучних демпферів, які можуть знизити амплітуду цих коливань.

Аналіз складних проблем щодо інтеграції національної економіки в ЄС передбачає широке застосування методів наукової абстракції та логіки. В контексті цього прояв загальних закономірностей євроінтеграційних процесів здійснюється в різних країнах по-різному, тому необхідно пристосовувати існуючий досвід та моделі інтеграції для України.

В даному аспекті доцільно використати прийоми декомпозиції та агрегування. Об'єкт декомпозиції зіставляється з кожним елементом моделі основи [5, с. 29—33]. Модель як основа з різною мірою деталізації відображає досліджуваний об'єкт. Наприклад, нами використовується модель типу "життєвий цикл підприємства", яка дала змогу визначити окремі етапи: заснування підприємства, виробничий процес, стабільність виробництва, старіння підприємства. Метод декомпозиції полягає в розкладанні складного цілого на все менші частини за допомогою понять істотності, елементарності, поступової деталізації. Алгоритм декомпозиції процесу вступу України в ЄС представлений на рис. 1.

Операція агрегування, тобто об'єднання декількох елементів у єдине ціле, протилежна до декомпозиції. У всіх агрегатів є одна загальна властивість "емерджентність" — раптове виникнення нових якостей системи. Наприклад, в результаті об'єднання фермерських господарств виникає нові організаційно-правові форми — кооператив, товариство, агрофірма.

Таблиця 1. Фази змін і відносної рівноваги в рамках функціонування різних структур

Види об'єктів	Фаза заміни, роки	Фаза відносної рівноваги, роки
1. Світова цивілізація	100-300	400-1000
2. Політична система суспільства	50-100	200-300
3. Економічна система	30-60	100-150
4. Епістемологічна система	10-30	40-120
5. Наукова і технологічна парадигма	5-10	30-60

Джерело: Knowledge Innovation and Economy. — Wrocław, 1994. — Р. 44.

Важливе значення в методології досліджень має синергетичний підхід. Поняття синергетики існує у взаємозв'язку із такими категоріями як "система", "динамізм системи", "підсистема", "сумісна дія елементів системи", "самоорганізація", "самоуправління" та ін. Система як об'єкт пізнання розкладається на підсистеми (частини). Ці частини мають складати ціле так, щоб це зумовлювало наявність самої системи. Між складовими системами існує взаємозв'язок елементів, які можна описати математичними методами, і сама система має бути підсистемою деякої системи вищого порядку, тобто бути складовою структури.

Розуміння сутності поняття структури є ключовим для синергетики і теорії самоорганізації [6, с. 16—19]. Самоорганізація є тим процесом, який призводить до утворення нових структур, до макросистеми з новими властивостями. У прикладному аспекті синергетика — це наука, що з'ясовує закономірності процесів самоутворення нових структур, саморегуляції та самостабілізації систем.

Синергетика ґрунтується на системних дослідженнях, але має і свої відмінності. Найбільш характерні з них — кооперативність процесів, які лежать в основі самоорганізації та розвитку систем; аналіз сукупності внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків у системі; евристична сила теорії змін та адаптованість системи. Вищеназвана система не може бути закритою, оскільки процеси самоорганізації та кооперативних зв'язків характерно виражені, біфуркації (роздвоєння, множення процесів) внаслідок циклічності виробництва можуть бути передбачуваними, хаос, породжений біфуркаційним станом неврайонованих (дисипативних) систем — структурізованим.

Таким чином, при проведенні синергетичного аналізу, прогнозуванні росту і розвитку агросистем необхідно враховувати найбільш характерні особливості: постійні і сильнодіючі аттрактори (причини), пов'язані із сезонністю виробництва, кліматичними умовами і агресивністю ринкового середовища по відношенню до традиційної ментальності аграрія; численні непередбачувані флуктуації впливу зовнішнього середовища; особливості субординації головного і загального для всіх рівнів системи і елементів "людина-економіка"; особливості господарської поведінки селянина і його адаптивні здібності до зміни середовища та до самоорганізації. Такий

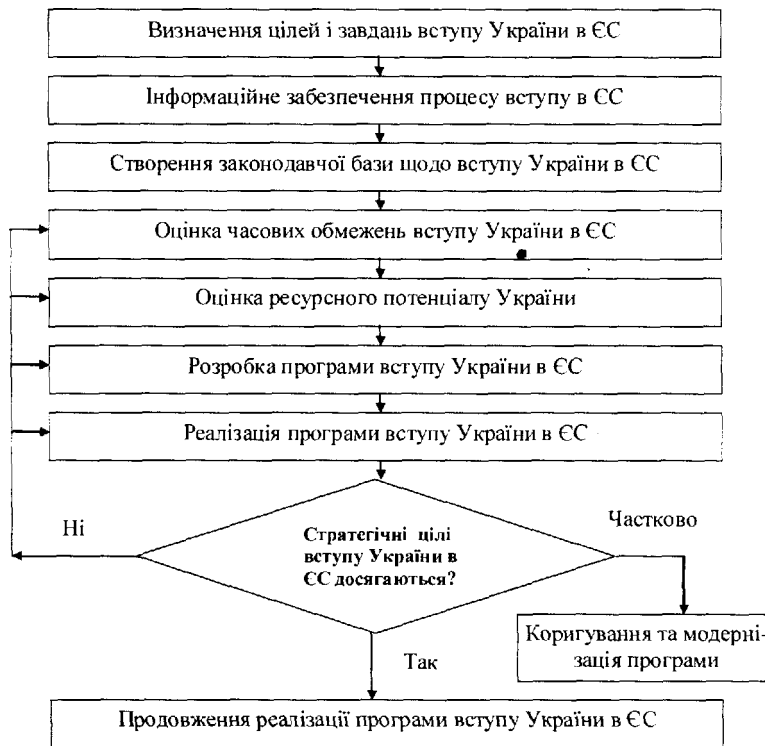

Рис. 1. Алгоритм декомпозиції процесу вступу України в ЄС

підхід можна поширити і на агросистему, динаміка якої залежить від множинних факторів (сезонність, природнокліматичні умови, низький технічний рівень, безробіття, мінливий приріст виробництва тощо). Стійкість такої системи при переході її від початкового до заданого стану відбувається таким чином, що жоден із факторів не виходить за межі допустимого на заданій траєкторії зміни стану економічної системи.

Розвиток підприємництва України передбачає спрямування ресурсів насамперед на виробництво товарів та послуг, які здатні конкурувати на зовнішніх та внутрішньому ринках. Ефективність державної регуляторної політики визначає оптимальне поєднання ринкових важелів впливу (податкові, кредити, непрямі субсидії) та адміністративних (рішення, укази, розпорядження постанови і т. д.) в умовах євроінтеграційних процесів розвитку монополізації негативно впливає на задоволення потреби споживачів із-за природи монополізованого ринку. Подальший розвиток олігополістичного ринку ускладнює діяльність розвитку малого і середнього підприємства у зв'язку з тим, що цінову і асортиментну політику будуть нав'язувати декілька підприємських корпорацій, а для виходу на нові сегменти ринку середні та малі підприємства не мають необхідних фінансових ресурсів. Членство в ЄС стане каталізатором прискорення створення ринкових інституцій у сільській місцевості, що сприятиме зростанню національної економіки.

Негативні тенденції можуть бути пов'язані із відсутністю захисту внутрішнього аграрного ринку через зниження імпортного мита та зменшення асортименту продукції національного вироб-

ництва на ринку України, збільшення витрат на адаптацію до нового конкурентного середовища. Внаслідок лібералізації торговельних режимів, з одного боку, і скорочення державної підтримки власних товаровиробників — з іншого, знижується конкурентоспроможність власної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що суттєво зменшить рівень вигод від експорту продукції. Зниження експортних операцій відбувається через недостатню потужність портових елеваторів, неузгодженість вантажопотоків із залізницею та судноплавних операцій. Пом'якшення негативних тенденцій у розвитку аграрного підприємництва можливе при правовому та економічному регулюванні через кредити Світового банку.

Переваги, які може отримати аграрна сфера України від членства в ЄС: — підвищення якості продукції в результаті встановлення стандартів, норм і правим Євросоюзу на торгівлю сільськогосподарською продукцією; — доступ на ринки сільськогосподарських і продовольчих товарів країн ЄС;

— фінансову підтримку національного підприємництва з боку Євросоюзу; — поступове зниження цінової нестабільності на зовнішніх та внутрішніх агропродовольчих ринках.

ВИСНОВКИ

Запропоновані методологічні підходи щодо інтеграційних процесів дають можливість визначити перспективи євроінтеграції для національної економіки, базуються на вивченні досвіду інших країн світу, формуванні власних методологічних підходів, адаптованих до вимог ЄС, що в сучасних умовах суттєво впливає на розвиток галузей народного господарства України, з метою поступового перетворення на стабільні та конкурентоспроможні галузі економіки на засадах синергетичного поєднання загальнонаціональних і регіональних принципів.

Література:

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: Монографія / За ред. О.М. Бородіної. — Ужгород: ІВА, 2006. — 496 с.
2. Бочан І. О., Михасюк І. Р. Глобальна економіка: Підручник. — К.: Знання, 2007. — 403 с.
3. Сільське господарство України. — 2004. — К.: Держкомстат України, 2005.
4. Knowledge innovation and Economy. — Wroclaw, 1994. — P. 44
5. Чорней Н. Б. Теорія систем і системний аналіз: Навч. пос. для студентів ВНЗ. — К.: МАУП, 2005. — 256 с.
6. Лоскутов А. Ю., Михайлов А. С. Введение в синергетику. — М.: Наука, 1990. — С. 15.